

ครูภูมิปัญญา บทบาทและคุณค่าในระบบการศึกษา กรณีศึกษา จังหวัดเพชรบุรี
Local Wisdom Teachers, the Roles and Values in Education System
Case study: Phetchaburi Province

นิภาพรรณ เจนสันติกุล^{1*}

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องครูภูมิปัญญา บทบาทและคุณค่าในระบบการศึกษา กรณีศึกษา จังหวัดเพชรบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงเอกสารและการสนทนา การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาบทบาทและคุณค่าของครูภูมิปัญญาในระบบการศึกษา และเพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของครูในระบบการศึกษาและด้วยภูมิปัญญา จำแนกเป็น เนื้อหาการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และพฤติกรรมการเรียน

ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของครูภูมิปัญญา คือ เป็นผู้ให้ความรู้แก่เยาวชนทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ชุมชน กิจกรรมในชุมชนเป็นการถ่ายทอดสะท้อนภูมิปัญญาและความเชื่อ อาทิ ความเชื่อเรื่องการนับถือบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องบุญกรรม ในขณะที่คุณค่าความรู้ของภูมิปัญญาต่างๆ มีแนวโน้มลดลงเนื่องจากขาดการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ภูมิปัญญาต่างๆ ยังไม่ได้รับการบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ และส่วนใหญ่รับเอาภูมิปัญญาภายนอกเข้ามาอย่างไม่สอดคล้องกับบริบทสภาพของชุมชน นอกจากนี้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนในระบบมีข้อจำกัดในด้านเวลา คะแนน และจำกัดเพียงในห้องเรียน เป็นพฤติกรรมการเรียนแบบแยกส่วน ในขณะที่รูปแบบการจัดการเรียนการสอนด้วยภูมิปัญญาจะถ่ายทอดความรู้ด้วยลักษณะการสอดประสานไปกับธรรมชาติและการเข้าถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน โดยอาศัยประสบการณ์ ค่านิยม พิธีกรรม ความเชื่อ การวัดและประเมินผลจากการถ่ายทอดความรู้ และพฤติกรรมการเรียนเป็นแบบบูรณาการ
คำสำคัญ: ครู ภูมิปัญญา ระบบการศึกษา บทบาท คุณค่า

Abstract

Research about the local wisdom teachers, the roles and values in education system, case study Phetchaburi Province is a qualitative research, which studies from document and focus group discussion. This research has two objectives 1) to study the roles and values of local wisdom teachers and 2) to compare education model between formal education and local wisdom which is classified by content, measure and evaluation and behavior of learning.

The study showed that

1. The roles of local wisdom teachers are the persons who distribute knowledge to juvenile about historical community, activities which reflect local wisdom and belief such as ancestor and destiny. While the values of local wisdom tend to decline because there is not inheriting continuously. Besides local wisdom is not recorded systematically and the majority brings outside wisdom into community which is not consistent with the context of community.

^{1*} อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

2. Model of learning showed that formal education has limited time, score and only in the classroom. It is the separated learning behavior or in the other hand, local wisdom is integrated with nature and reached life style and culture of community by experience, value and ritual. The measure and evaluation from knowledge transferring and learning behavior is like integration.

Keywords: Teacher, Local Wisdom, Educational System, Roles, Values

1. บทนำ

การจัดการศึกษาไทย ในด้านการปฏิรูปครูปัจจุบัน พบว่า ครูและบุคลากรทางการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีการขาดแคลนค่อนข้างมาก ขาดแคลนทั้งครูสามัญและครูช่าง สาขาที่ขาดแคลนมากที่สุดคือสาขาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ และครูช่างในระดับอาชีวศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ม.ป.ป, หน้า 63-64) ซึ่งทำให้เกิดปัญหาในการจัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ อิทธิพลระบอบใหม่ของโลกทั้งในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติที่มาพร้อมโลกาภิวัตน์ ได้สร้างความรุนแรงในการแข่งขันขึ้น ซึ่งเมื่อศึกษาถึงคุณภาพของประชากรไทยโดยเฉลี่ย พบว่า ต่ำลงและมีมาตรฐานค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับอีกหลายประเทศในระดับเดียวกัน ประกอบกับนโยบายการศึกษาขาดอิสระและเอกภาพทางนโยบาย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, หน้า 1-2) และด้วยสภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วผ่านกระแสโลกาภิวัตน์และโลกไซเบอร์ ทำให้คนไทยมุ่งแสวงหาความสุขและสร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ เกิดเป็นวัฒนธรรมย่อยร่วมสมัยที่หลากหลายในรูปแบบการรวมกลุ่มของบุคคลที่สนใจเรื่องเดียวกัน โดยที่วัฒนธรรมที่บ่งบอกความเป็นไทยไม่สามารถแสดงบทบาทที่ชัดเจน ขณะเดียวกันสังคมไทยก็เผชิญกับความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรม นอกจากนี้หลักสูตรส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาสาระความรู้ระดับชาติและสากลจนแทบจะไม่มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนไม่รู้จักตนเอง ไม่รู้จักชุมชน ท้องถิ่นของตนว่ามีความเป็นมาอย่างไรและมีทรัพยากรอะไรบ้าง โดยที่การศึกษาของไทยได้ทอดทิ้งของดีที่เราที่มีอยู่ คือภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเมื่อมีการรับระบบการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามา ก็ทำให้นักการศึกษาไม่สนใจ ไม่ปรับปรุงและไม่ยกย่องภูมิปัญญาไทย ทำให้สูญเสียมรดกที่ล้ำค่าของชาติไปมาก ทั้งสังคมไทยได้ละเลยไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทยมานาน เมื่อโรงเรียนมีระบบที่สอนความรู้แบบสากลมากขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542 อ้างถึงใน ชลธิชา มาลาหอม, 2555, หน้า 42) ทำให้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเน้นไปที่ความเป็นสากลและส่งผลให้เยาวชนรุ่นหลังให้ความสำคัญกับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนด้วยครูภูมิปัญญาลดน้อยลงและขาดผู้สืบทอดความรู้ดังกล่าวให้กับเยาวชนรุ่นหลังต่อไป

แม้ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 57 ในเรื่อง การยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้ดำเนินการคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย ซึ่งกำหนดไว้ในนโยบายให้มีการยกย่องเชิดชูเกียรติ ครูภูมิปัญญาไทย เพื่อทำหน้าที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา และสนับสนุนให้มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ให้เหมาะสมกับบริบทของสังคม โดยนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาได้รับความเห็นชอบตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2542 เป็นนโยบายเพื่อให้ภูมิปัญญาเป็นฐานรากและเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาคนและการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยพระบวรวิสัยทัศน์ของนโยบายนี้ไว้ว่า “ภูมิปัญญาไทย จะได้รับการฟื้นฟูและนำมาปรับใช้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์และบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยถือเป็นส่วนสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการศึกษาสำหรับคนทั้งชาติ และเป็นไปเพื่อเน้นคุณค่าทางจิตพิสัย

เพื่อนำไปสู่ดุลยภาพอย่างยั่งยืน จนเกิดเป็นพลังขับเคลื่อนสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาคนและสังคมตามแนวทางที่เหมาะสมกับประเทศไทย” ก็ตาม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551, หน้า 4-5) แต่กลับพบว่า การยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ที่ส่งเสริม และคัดเลือกเป็นครูภูมิปัญญาไทยนั้นเป็นเพียงการยกย่อง เชิดชูเกียรติ แต่ครูภูมิปัญญา ยังไม่ได้เข้ามามีบทบาทในระบบการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ทั้งที่ครู ภูมิปัญญาไทย หมายถึง บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านหนึ่งด้านใด เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับในสังคมและชุมชน เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษิตตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551, หน้า 9)

นอกจากนี้การเรียนรู้ผ่านครูภูมิปัญญาในชุมชน ย่อมได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์และเป็นมรดกของชุมชนหลัง เนื่องจากชุมชนแต่ละชุมชนย่อมมีแหล่งที่มาแตกต่างกันอาจเนื่องด้วยพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมและเมื่อเวลาผ่านไปก็ส่งผลถึงบทบาทของชุมชนในการที่จะสร้างอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นตัวตนของชุมชน อันเป็นภูมิปัญญาที่มีความโดดเด่น ซึ่งควรค่าแก่การสืบสานและถ่ายทอดไปยังคนรุ่นหลัง ฉะนั้นแล้วสิ่งที่สำคัญที่สุดคือการเข้าใจ เข้าใจและเข้าถึง รู้จักชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเองอย่างถ่องแท้เพื่อที่จะสามารถถ่ายทอด สืบสาน และแก้ปัญหาในท้องถิ่นนั้นได้ โดยที่มีการนำมาเรียนรู้เข้าสู่การศึกษาโดยเน้นการถ่ายทอดภูมิปัญญา อันเป็นตัวตนของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลายและเหมาะสม (ชลธิชา มาลาหอม, 2555, หน้า 41)

จังหวัดเพชรบุรีมีประวัติศาสตร์ยาวนานตั้งแต่สมัยทวารวดี มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเมืองเพชรบุรีมาก โปรดให้สร้างพระราชวังขึ้นบนภูเขาเดี่ยวๆ ใกล้ตัวเมืองและพระราชทานนามว่าพระนครคีรี เพื่อใช้เป็นที่ต้อนรับแขกเมือง ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างพระราชวังขึ้นอีกแห่งหนึ่งในตัวเมืองเพชรบุรี คือ พระรามราชนิเวศน์ หรือวังบ้านปืน และด้วยความเชื่อที่ว่าอากาศชายทะเลอาจบรรเทาอาการเจ็บป่วยได้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าให้สร้างพระราชวังพระราชนิเวศน์มฤคทายวันขึ้นที่ชายหาดชะอำ จังหวัดเพชรบุรีจึงเป็นแหล่งที่มีศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีมากมายซึ่งนับวันจะมีผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมน้อยลง แม้ว่าทางจังหวัดเพชรบุรีได้ทำการรวบรวมรายชื่อครูภูมิปัญญาด้านต่างๆ ไว้จำนวน 8 ด้าน ประกอบด้วย ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านศาสนาและพิธีกรรม ด้านการเกษตรและการทำมาหากิน ด้านภาษาและวัฒนธรรม ด้านหัตถกรรม ด้านศิลปะ ด้านศิลปะและการแสดงดนตรี และด้านการกีฬาและการละเล่นพื้นบ้านที่จำแนกตามพื้นที่และองค์ความรู้ที่กลับพบว่า ครูภูมิปัญญาเหล่านี้ไม่ได้เข้ามามีบทบาทต่อการจัดการเรียนการสอนในระบบการศึกษา แม้ว่าตามนัยแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดมาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อชุมชนมีการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรร ภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชนก็ตาม แต่การจัดการเรียนการสอนส่วนใหญ่มุ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และการจัดการเรียนการสอนขาดการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายซึ่งส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีส่งบุตรหลานของตนไปเรียนในสถานศึกษาในอำเภอเมืองของจังหวัดเพชรบุรีมากกว่าเรียนในสถานศึกษาใกล้บ้านหรือในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง โดยมีเป้าหมายให้บุตรหลานของตนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อไป เยาวชนในพื้นที่จึงขาดทักษะความรู้ความเข้าใจและการแก้ไขปัญหา ในการดำเนินชีวิตของตนเองตลอดจนองค์ความรู้ภูมิปัญญาเหล่านี้ไม่ได้มีการถ่ายทอดไปยังเยาวชนรุ่นหลัง และไม่มีมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งในไม่ช้าองค์ความรู้ภูมิปัญญาเหล่านี้คงสูญหายไป

ด้วยสภาพการณ์ดังกล่าวเป็นที่มาของการศึกษาเรื่อง ครูภูมิปัญญา บทบาทและคุณค่าในระบบการศึกษา กรณีศึกษา จังหวัดเพชรบุรี โดยมีปัญหาการวิจัยที่ว่า บทบาทและคุณค่าของครูภูมิปัญญาในระบบการศึกษาเป็นอย่างไร เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น และรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในระบบการศึกษามีความแตกต่างจากรูปแบบการจัดการเรียนการสอนด้วยครูภูมิปัญญาหรือไม่ อย่างไร เพื่อนำข้อมูลที่ได้รับไปสู่การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมบทบาทและคุณค่าของครูภูมิปัญญาต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทและคุณค่าของครูภูมิปัญญาในระบบการศึกษา
2. เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในระบบการศึกษาและภูมิปัญญา จำแนกเป็นเนื้อหาการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และพฤติกรรมนักเรียน

3. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของภูมิปัญญา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทย ไว้ว่า หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยในด้านต่างๆ อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในแต่ละยุคสมัย ในขณะที่ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2553, หน้า 136) ได้ให้ความหมายของ ภูมิปัญญาไว้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้อันเกิดจากประสบการณ์ ความเชื่อ ค่านิยมและอุดมการณ์ที่ถ่ายทอด สืบต่อกันมาในสังคม ความรู้เช่นนี้เป็นตัวกำหนดให้สมาชิกในสังคมหนึ่งสามารถจัดความสัมพันธ์ของตนเองกับ สิ่งอื่นๆ รอบตัว ความรู้ท้องถิ่นมีหลายมิติซ้อนกันอยู่ครอบคลุมทั้งในมิติเชิงคุณค่า มิติของเกณฑ์ มิติของการจัดองค์กรและมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งในมิติเชิงคุณค่าจะให้ความสำคัญแก่คุณธรรมของการรวมหมู่และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และในมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะนำไปสู่การตั้งคำถามของที่มาของภูมิปัญญากับการพัฒนาในฐานะที่เป็นความรู้แบบครอบงำ (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2553, หน้า 173)

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ที่ผ่านประสบการณ์ ความเชื่อ ค่านิยมและอุดมการณ์ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในสังคม ซึ่งมีความสัมพันธ์ในเชิงคุณค่า การจัดการความสัมพันธ์ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ประเภทของภูมิปัญญา ประกอบด้วย

1. ภูมิปัญญาพื้นบ้าน คือ องค์ความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาในการปรับตัวโดยมีการเรียนรู้และสืบทอดต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนในพื้นที่บ้านนั้น ๆ หรือเป็นวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวบ้านในพื้นที่
2. ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ความรู้ ทักษะและวิธีการปฏิบัติของชาวบ้านที่ได้มาจากประสบการณ์แต่ละเรื่องและแต่ละสภาพแวดล้อม โดยมีเงื่อนไขของปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไปสำหรับการนำมาใช้แก้ไขปัญหา ทั้งนี้ ต้องอาศัยศักยภาพที่มีอยู่โดยชาวบ้านคิดเอง เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต รวมทั้งเป็นความรู้ของชาวบ้านที่สั่งสมมา ส่งผลให้มีโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุและมีผลในตัวเอง จนกระทั่งเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม และเป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้มีพลังและสำคัญยิ่ง เหล่านี้ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอด สร้างสรรค์การผลิตและช่วยในด้านการทำงาน
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่มีอยู่ทั่วไป ในสังคม ชุมชนและในตัวผู้รู้เอง เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนนั้นๆ สิ่งทีเรียนรู้อันผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์และลงมือปฏิบัติจนเกิดปัญญาในแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ จนกระทั่งสิ่งที่เรียนรู้มาจากหลาย ๆ เรื่องได้ถูกประกอบกันขึ้นแล้วตกผลึก

เป็นองค์ความรู้ ซึ่งจัดว่าเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา ช่วยการจัดการและปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา จึงควรมีการสืบค้น รวบรวม ศึกษา ถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551, หน้า 9-10)

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญา จำแนกออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขอข่วยภูมิปัญญา

ตามนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ซึ่งได้รับความเห็นชอบตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2552 ได้กำหนดขอข่วยภูมิปัญญาไทยไว้ 9 ด้าน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551, หน้า 11-12) ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น
2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูป ผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมชาติเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น
3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น
4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่า ชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น
5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการประสานและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน
6. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ ศิลปะ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ เป็นต้น
7. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่างๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ
8. ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น
9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมากรวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

สรุปได้ว่า ขอบข่ายภูมิปัญญา ประกอบด้วย 9 ด้าน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ

นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทย

นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551, หน้า 4-5) มีสาระสำคัญ ๆ ดังนี้

1. นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติ โดยเลือกสรรสาระและกระบวนการเรียนรู้ เข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย
2. ยกย่องและเชิดชูเกียรติ “ครูภูมิปัญญา” และสนับสนุนให้มีบทบาทเสริมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบรวมทั้งให้แบบอย่างและชี้นำด้านวิถีคิด วิธีการเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตที่ได้ผ่านการทดสอบมา
3. สนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง
4. ประมวลคลังข้อมูลเกี่ยวกับสารัตถะ องค์กร และเครือข่ายภูมิปัญญา ทั้งในระบบท้องถิ่น และระดับชาติ

สรุปได้ว่า นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาดังกล่าวนั้น เน้นไปที่การสนับสนุนพัฒนาและศึกษาวิจัย รวมทั้งให้การยกย่องและเชิดชูเกียรติ เพื่อให้ได้คลังข้อมูล และมีเครือข่ายภูมิปัญญาทั้งในระบบท้องถิ่นและระดับชาติ

4. ระเบียบวิธีการวิจัย

1. แหล่งข้อมูล/ผู้ให้ข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวทางการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนการวิจัย คือ ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและระบบการศึกษา เพื่อกำหนดกรอบแนวประเด็นการสานเสวนาโดยทำการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างด้วยการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ ครูภูมิปัญญาจำนวน 4 คน ผู้แทนชุมชนจำนวน 4 คน ผู้ปกครองในจังหวัดเพชรบุรีจำนวน 4 คนรวมทั้งหมด 12 คน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้ 1) มีภูมิลำเนาในจังหวัดเพชรบุรีและอาศัยอยู่ในจังหวัดเพชรบุรีไม่ต่ำกว่า 20 ปี 2) เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนทั้งรูปแบบการจัดการเรียนการสอนด้วยภูมิปัญญาและการจัดการเรียนการสอนในระบบการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551

2. เครื่องมือวิจัย/วิธีการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความจากวารสารและเอกสารประกอบการประชุม หนังสือพิมพ์ และหนังสือ/เอกสารวิจัย/วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องและแนวประเด็นการสานเสวนาและแบบบันทึกข้อมูลจากการสานเสวนากลุ่ม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยจำแนกเป็นการจัดระเบียบข้อมูล การแสดงข้อมูล และการหาข้อสรุป ติความและการตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย (ชาย โพธิสิตา, 2554, หน้า 337) และตรวจสอบข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้าด้านข้อมูล

5. ผลการวิจัย

ผลจากการสนทนา ครูภูมิปัญญาทางด้านศิลปวัฒนธรรม ผู้แทนชุมชน และผู้ปกครองมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ครูภูมิปัญญาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อชุมชนและท้องถิ่น เพราะเป็นผู้ให้ความรู้แก่เยาวชนทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ชุมชน กิจกรรมในชุมชนเป็นการถ่ายทอดสะท้อนภูมิปัญญาและความเชื่อ อาทิ ความเชื่อเรื่องการนับถือบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องบุญกรรม เป็นต้น ซึ่งผูกพันกับวัฒนธรรมของชุมชน อัตลักษณ์ของชุมชนและใช้ระยะเวลายาวนานในการบ่มเพาะความรู้ แต่ในระดับท้องถิ่น คือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ความสำคัญกับครูภูมิปัญญาน้อย แม้ว่าจะมีการประกาศรางวัลเชิดชูเกียรติ แต่ส่วนใหญ่ไม่มีการเชิญไปสอน อบรมหรือให้ความรู้กับเด็กๆ และเยาวชนในระบบการศึกษามากนัก ซึ่งภูมิปัญญาความรู้จากครูนั้นเป็นการสะสมมาจากประสบการณ์จริงและทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ปรับตัวได้ เพียงแต่ภาษาที่ใช้อาจเป็นภาษาถิ่นไม่ไพเราะมากนัก บทบาทของครูภูมิปัญญาจึงจำกัดเพียงการให้ความรู้ในชุมชนและท้องถิ่นของตนเองเท่านั้น

สำหรับวิธีการสอนของครูภูมิปัญญา คือ การได้เรียนรู้และปฏิบัติจริง โดยครูภูมิปัญญา ท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า “ศิลปะสามารถประยุกต์ได้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของบริบทและเวลา” ในขณะที่ครูภูมิปัญญาอีกท่านสะท้อนความคิดที่ว่า “ปัจจุบันนี้เด็กๆ ส่วนใหญ่หลงไปกับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ไม่สนใจผู้เฒ่าผู้แก่ ท่างเห็น แข่งกันเรียนแข่งกันสอบ และมองว่าสื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นฆาตกรของสังคมเพราะแม้ว่าครูภูมิปัญญาจะจัดการเรียนการสอนให้เยาวชนได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งในปัจจุบันนี้มีกลุ่มเยาวชนที่ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมต่างๆ อาทิ กลุ่มโยนยาวชนบ้านแหลม กลุ่มลูกกระพาด/การแสดงละครชาตรี กลุ่มเยาวชนลูกหว่า กลุ่มโยนโรงเรียนวัดกุฎี กลุ่มพิพิธภัณฑสถานที่มีถ่ายทอดถึงการแต่งกายและศิลปวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ การดำรงชีวิตของชาวไทยกะเหรี่ยง เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นการขับเคลื่อนด้วยกลุ่มเยาวชนกลุ่มเล็กๆ เท่านั้น เยาวชนส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญในเรื่องภูมิปัญญาเหล่านี้ในระดับน้อย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าคุณค่าความรู้ของครูภูมิปัญญานับวันมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากไม่มีผู้สืบทอด เยาวชนในชุมชนห่างไกลจากวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นเพราะต่างมุ่งเข้าสู่ระบบการศึกษา การแข่งขันและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เกิดการอพยพย้ายถิ่น การคืนถิ่นของเยาวชนลดลง ท้ายที่สุดชุมชนเหลือเพียงผู้สูงอายุ” นอกจากนี้ ผู้ปกครองยังมีทัศนคติต่อครูผู้สอนในระบบการศึกษาว่า “ครูควรมีจิตวิญญาณความเป็นครู และควรจริงจังปฏิบัติจริง ไม่ควรมาช่วงชิงเด็กที่ได้รับการฝึกฝนจากครูภูมิปัญญา แต่ควรพัฒนาและสร้างเด็กใหม่ให้มีความรู้และทักษะจริงจากความสามารถของครู” ในขณะที่ผู้ปกครองท่านหนึ่งได้แสดงทัศนะว่า “การเรียนการสอนในปัจจุบันแข่งกันเรียน ส่วนใหญ่สอนโดยไม่คำนึงถึงความสามารถและทักษะของผู้เรียน” และเมื่อจัดระเบียบข้อมูลจากผลการสนทนา พบประเด็นความแตกต่างของลักษณะการเรียนการสอนในระบบการศึกษากับครูภูมิปัญญา ดังนี้

ตารางที่ 1 ความแตกต่างระหว่างรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในระบบการศึกษากับครูภูมิปัญญา

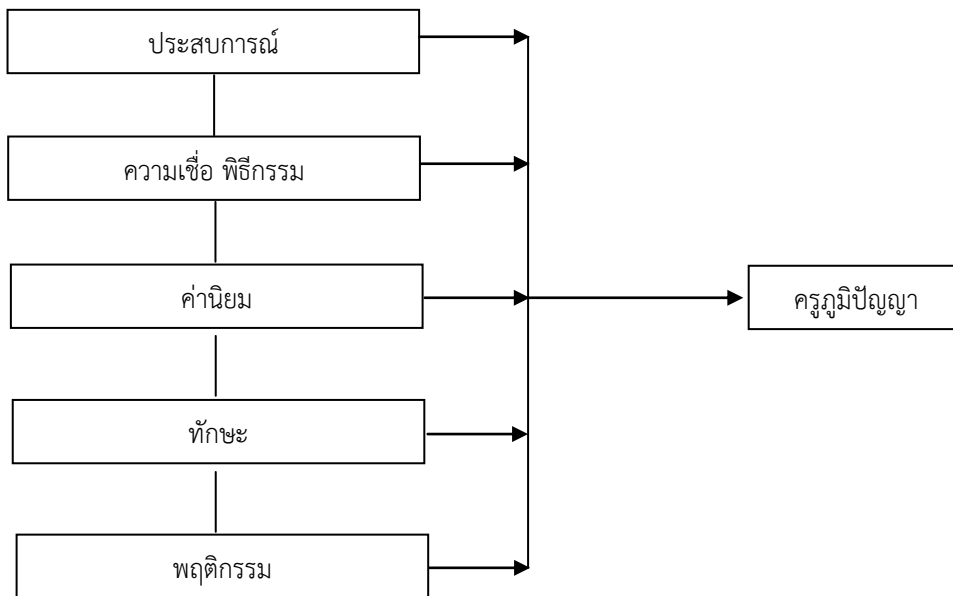
ประเด็นความแตกต่าง	ในระบบการศึกษา	ครูภูมิปัญญา
เนื้อหาการเรียนการสอน	<ul style="list-style-type: none"> - จำกัดด้วยชั่วโมงการเรียน พื้นที่ การเรียน และกำหนดคะแนน - มีลักษณะเหมือนกันหมด เน้นความเป็นหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 - เน้นความเป็นสากล การใช้ภาษาอังกฤษ - การให้ความรู้และทักษะวิชาการ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่จำกัดชั่วโมงการเรียน และไม่กำหนดคะแนน - มีลักษณะเฉพาะและเอกลักษณ์ในตัวเอง - ใช้ภาษาถิ่น ภาษาพื้นเมือง - การให้ความรู้และทักษะชีวิต

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเด็นความแตกต่าง	ในระบบการศึกษา	ครูภูมิปัญญา
การวัดและประเมินผล	คะแนนเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน	ความสามารถในการถ่ายทอด ความรู้ไปยังบุคคลอื่น
พฤติกรรมการเรียน	<ul style="list-style-type: none"> - แข่งขัน - ท่างไกลครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น เน้นความเป็นสากล - ผู้เรียนมีความเป็นปัจเจกชน และมุ่งเน้นความเป็นเลิศทาง วิชาการ - ผู้เรียนมุ่งสอบ กวดวิชา 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่แข่งขัน - แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคน และธรรมชาติ ค่านิยม ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของท้องถิ่น - ผู้เรียนมีมนุษยสัมพันธ์ และมี ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัว ปรับตัว และเรียนรู้

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนในระบบการศึกษามีข้อจำกัดในด้านวิธีการจัดการเรียนการสอนด้วยเงื่อนไขสำคัญคือ เวลา และการประเมินความสามารถของเด็กด้วยคะแนน ซึ่งคะแนนที่เป็นตัวเลขอาจไม่ใช่คะแนนที่ประเมินความรู้ความสามารถทักษะทางวิชาการได้อย่างสมบูรณ์ การเรียนในระบบการศึกษาเป็นการเรียนที่จำกัดเพียงในห้องเรียน ทำให้เด็กขาดการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอก ในขณะที่รูปแบบการจัดการเรียนการสอนด้วยครูภูมิปัญญาจะถ่ายทอดความรู้ด้วยลักษณะการสอดประสานไปกับธรรมชาติและ การเข้าถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน โดยอาศัยประสบการณ์ ค่านิยม พิธีกรรม ความเชื่อ ดังภาพที่ 1 ซึ่งจะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทักษะชีวิต ตลอดจนการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมไปกับความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมของหมู่บ้านชุมชน

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการเรียนการสอนด้วยครูภูมิปัญญา

6. สรุปและอภิปรายผล

1. บทบาทของครูภูมิปัญญา พบว่า ครูภูมิปัญญาเป็นผู้ให้ความรู้แก่เยาวชนทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ชุมชน กิจกรรมในชุมชนเป็นการถ่ายทอดสะท้อนภูมิปัญญาและความเชื่อ อาทิ ความเชื่อเรื่องการนับถือบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องบุญกรรม ซึ่งในปัจจุบันนี้จังหวัดเพชรบุรีมีกลุ่มเยาวชนที่ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมต่างๆ อาทิ กลุ่มโขนเยาวชนบ้านแหลม กลุ่มลูกกระนวด/การแสดงละครชาตรี กลุ่มเยาวชนลูกท้าว กลุ่มโขนโรงเรียนวัดกุฎี กลุ่มพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติที่มีการถ่ายทอดถึงการแต่งกายและศิลปวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ การดำรงชีวิตของชาวไทยกะเหรี่ยง เป็นต้น ซึ่งภูมิปัญญาข้างต้นเป็นการถ่ายทอดโดยครูภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดความรู้โดยตรงและเป็นการรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบุรี การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาของจังหวัดเพชรบุรีนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับพื้นที่จังหวัดอื่น เพียงแต่สภาพภูมิประเทศ บริบททางพื้นที่ และประชากรที่อาศัยในพื้นที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ซึ่งอาจแตกต่างจากจังหวัดอื่นทำให้ในแต่ละพื้นที่ของจังหวัดเพชรบุรีมีองค์ความรู้ภูมิปัญญาไม่เหมือนกัน สอดคล้องกับ ทรงจิต พูลลาภ (2545) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาสำรวจศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทยเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน ผลการวิจัย พบว่า ทุกชุมชนท้องถิ่นมีภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตปัจจัยการดำรงชีพอย่างพอเพียง และมีหลายผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทย สามารถพัฒนากระบวนการผลิตจนมีคุณภาพเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าระดับชาติและนานาชาติ นอกจากนี้ภูมิปัญญาไทยได้สร้างปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินชีวิตในชุมชนท้องถิ่นแล้วยังสามารถผลิตสินค้าเพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพ คุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจชุมชนให้สูงขึ้น หลายผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น เช่น ผ้าไหมไทย อาหารแปรรูปสมุนไพร สามารถผลิตและพัฒนาเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงระดับสากล จะเห็นได้ว่าความรู้ภูมิปัญญาสามารถนำมาพัฒนาสินค้าในชุมชนได้ แต่อย่างไรก็ตามหากความรู้เหล่านี้ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ความรู้เหล่านี้อาจเลือนหายไปจากบริบทชุมชนและสังคมไทย ตลอดจนอาจเกิดปัญหาการละเมิด การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยด้านคุณค่าความรู้ของครูภูมิปัญญา กรณีศึกษา จังหวัดเพชรบุรี พบว่า คุณค่าความรู้ของครูภูมิปัญญาที่มีแนวโน้มลดลงเนื่องจากภูมิปัญญาดังกล่าวไม่มีผู้สืบทอดความรู้ นอกจากนี้ภูมิปัญญาต่างๆ ที่มีอยู่ในจังหวัดเพชรบุรียังไม่ได้รับการบันทึกไว้อย่างเป็นระบบและส่วนใหญ่รับเอาภูมิปัญญาภายนอกเข้ามาอย่างไม่สอดคล้องกับบริบท สภาพของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ เรื่องรอง บุญยรัตพันธ์ (2555, หน้า 83) ที่กล่าวว่า การออกกฎหมายให้การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือการบริหารจัดการฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ยังคงเป็นปัญหาเนื่องจากขอบเขตการให้ความคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะกว้าง ประกอบกับมีหลายๆ หน่วยงานให้ความรับผิดชอบกับเรื่องดังกล่าว เช่น กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งยังไม่เป็นที่ยุติว่าจะมีหน่วยงานใดเป็นแกนกลางรับผิดชอบปัญหาการละเมิดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างไม่เหมาะสม ประกอบกับปัญหาการไม่แบ่งปันผลประโยชน์หากมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นไปพัฒนาต่อยอดและไปรับการจดทะเบียนสิทธิบัตรหรือการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์โดยไม่ได้รับอนุญาต ทำให้มีผลกระทบต่อผู้ครอบครองหรือเจ้าของภูมิปัญญาซึ่งส่วนใหญ่เป็นชุมชน (เรื่องรอง บุญยรัตพันธ์, 2555, หน้า 98)

2. ผลการเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการเรียนการสอน พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนในระบบมีข้อจำกัดในด้านเวลา และการประเมินความสามารถของเด็กด้วยคะแนน และจำกัดเพียงในห้องเรียน ทำให้เด็กขาดการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกและเป็นการเรียนแบบแยกส่วน ในขณะที่รูปแบบการจัดการเรียนการสอนด้วยครูภูมิปัญญาจะถ่ายทอดความรู้ด้วยลักษณะการสอดประสานไปกับธรรมชาติและ การเข้าถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน โดยอาศัยประสบการณ์ ค่านิยม พิธีกรรม ความเชื่อ เป็นแบบบูรณาการ สอดคล้องกับ ปัญญา เทพสิงห์ (2556, หน้า 37) ที่กล่าวว่า ระบบการเรียนการสอนแบบเดิมเกิดช่องว่างระหว่างผู้สอนและผู้เรียน การเรียนการสอนควรเชื่อมโยงระหว่างความรู้ในชั้นเรียนกับโลกภายนอก

โดยศึกษาด้วยตนเอง รู้จักวิเคราะห์ ในขณะที่งานวิจัยของ ณิศนันท์ พลอามาตย์ (2545) ที่ได้ทำการศึกษา เรื่องครูภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา: กรณีศึกษา โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอบ้านด่าน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการเรียนการสอนโดยครูภูมิปัญญานั้นส่งผลให้นักเรียนสามารถคิดได้อย่างมีเหตุผล เชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้เข้าสู่วิถีชีวิตจริง พัฒนาตนให้มีความรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง สามารถแก้ปัญหา โดยการนำความรู้ไปปฏิบัติจริงจนเกิดเป็นความรู้ใหม่

อย่างไรก็ตามผลการวิจัยข้างต้นเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นว่าการจัดการศึกษาในระบบการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อเด็กและเยาวชน เพราะความรู้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในห้องเรียนอย่างเดียวแต่หากเกิดขึ้นจากการผสมผสานการเรียนรู้อะหว่างระบบในห้องเรียนและการเรียนรู้ผ่านภูมิปัญญา ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ควรนำข้อดีของการจัดการเรียนการสอนในระบบการศึกษาและการเรียนการสอนด้วยภูมิปัญญามาประยุกต์ร่วมกันในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Learning) เป็นการเรียนรู้วิธีหนึ่งที่ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง เนื่องจากกิจกรรมและผลลัพธ์ที่ได้จากการเรียนการสอนตอบสนองแนวทางการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาผู้สอนจะต้องปรับเปลี่ยนการสอนจากผู้สอนเป็นศูนย์กลางเป็นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Office of the Educational Council, 2002 อ้างถึงใน ลูติยา เนตรวงษ์ และบุญญลักษณ์ ตำนานจิตร, 2555, หน้า 2) การเรียนแบบร่วมกันถือเป็นการเรียนที่สร้างความกระตือรือร้นและความตื่นตัวให้แก่ผู้เรียน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน และมีส่วนรับผิดชอบต่อการเรียนของตนเอง เป็นวิธีการที่เน้นการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กันเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยที่สมาชิกแต่ละคนต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และในความสำเร็จของกลุ่ม ทั้งโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ของสมาชิกแต่ละคนต้องรับผิดชอบการเรียนรู้และภาระงานของตนเองพร้อมกับการมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่ม โดยมีจุดมุ่งหมายซึ่งความสำเร็จของแต่ละบุคคลคือความสำเร็จของกลุ่ม (Mingsiritham, 2009 อ้างถึงใน ลูติยา เนตรวงษ์ และบุญญลักษณ์ ตำนานจิตร, 2555, หน้า 2) ทั้งนี้การผสมผสานดังกล่าวจะเป็นการทำให้บทบาทของครูภูมิปัญญามีมากขึ้นในระบบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมและทำให้เด็กและเยาวชนเข้าใจ เข้าถึง และร่วมเป็นส่วนหนึ่งการให้ความสำคัญต่อบทบาทและคุณค่าของครูภูมิปัญญา ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดีควรเน้นการพัฒนาให้มีความหลากหลาย การจัดการศึกษาในแต่ละระดับควรจัดให้มีความสอดคล้องกับความแตกต่างของบุคลากร งบประมาณ บริเวณพื้นที่ หลักสูตรที่เปิดสอน เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีผลต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย (วิศห์ เศรษฐกร, 2557, หน้า 153)

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรมีกระบวนการจัดการความรู้จากครูภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ
2. ควรมีการสร้างเครือข่ายการจัดการความรู้จากครูภูมิปัญญา โดยมีทั้งกลุ่มภาคีรัฐบาล ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับประชาชนในชุมชนเพื่อร่วมกันรวบรวมบันทึกภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นไว้อย่างเป็นระบบ
3. ควรมีการผสมผสานการจัดการเรียนการสอนระหว่างการเรียนการสอนในระบบและการเรียนการสอนด้วยภูมิปัญญาเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ รักษาประเพณี วิถีชีวิต พิธีกรรม อันเป็นมรดกล้ำค่าของชุมชนท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบทางพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลาย
2. ควรเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมวิพากษ์งานวิจัยเพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

8. รายการอ้างอิง

- ชลธิชา มาลาหอม. (2555). อัตลักษณ์ชุมชนรากฐานสู่การศึกษา. **วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**, 9, 1 (16): 41-43.
- ชาย โพธิสิตา. (2554). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ฐิติยา เนตรวงษ์ และบุญญลักษณ์ ตำนานจิตร. (2555). การเรียนร่วมกันแบบผสมผสานและใช้โครงงานเป็นฐานที่ส่งผลต่อการสร้างความรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน. **วารสารวิจัย มสศ**, 8 (3): 1-11.
- ณิศนันท์ พลอมาตย์. (2545). **ครุภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา:กรณีศึกษา โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอบ้านด่าน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์.
- ทรงจิต พูลลาภ. (2545). **การศึกษาสำรวจศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทยเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน**. สถาบันราชภัฏพระนคร.
- ปัญญา เทพสิงห์. (2556). การเรียนการสอนวิชาศึกษาทั่วไปด้านศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาหลังสมัยใหม่. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี**, 24 (2): 22-42.
- เรืองรอง บุญยรัตพันธ์. (2555). การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น. **วารสารนิติศาสตร์**, 3: 77-99.
- วิศห์ เศรษฐกร. (2557). การเตรียมความพร้อมสู่การเป็นประชาคมอาเซียน: ปัญหาและข้อเสนอการพัฒนาอุดมศึกษาไทย. **วารสารการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง**, 7 (1): 152-160.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) : ฉบับสรุป**. กรุงเทพฯ: บริษัท พรินทวาทกราฟฟิค จำกัด.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (ม.ป.ป). **รายงานติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาตามนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาลประจำปี 2555**. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). **คู่มือการสรรหาและคัดเลือกครุภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2553). **ทฤษฎีและวิธีวิทยาการวิจัยวัฒนธรรม การทะลุกรอบและกักตักคู่ตรงกันข้าม**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.